

فهرست مندرجات:

- 1- دستگاه راست پنجگاه (نمره 1) به همراه تارمیرزا اسد الله
- 2- دستگاه راست پنجگاه (نمره 2) به همراه تارمیرزا اسد الله
- 3- دستگاه راست پنجگاه (نمره 3): ساقی نامه به همراه تارمیرزا اسد الله
- 4- دستگاه راست پنجگاه (نمره 4): نوروز صبا به همراه تارمیرزا اسد الله
- 5- دستگاه همایون (نمره 1): درآمد و ابول به همراه کمانچه باقرخان
- 6- دستگاه همایون (نمره 2): شکسته با تصنیف به همراه کمانچه باقرخان
- 7- دستگاه همایون (نمره 3): لیلی و مجنون به همراه کمانچه باقرخان
- 8- دستگاه همایون (نمره 4): بیداد به همراه کمانچه باقرخان
- 9- آواز نوروز عرب با تصنیف به همراه تار میرزا احسینقلی
- 10- آواز ماوراءالنهر با تصنیف به همراه تار میرزا احسینقلی
- 11- آواز آذربایجانی با تصنیف به همراه تار میرزا احسینقلی
- 12- آواز گیلکی به همراه کمانچه باقرخان (سفرپاریس 1907)

متن اشعار سید احمد خان (1)

1- دستگاه همایون؛ راست پنجگاه (نمره یک)

چندین به مفارقت مرنجانم
آنکس که مرا به باغ می خواند
بی روی تو می برد به زندانم

2- دستگاه همایون؛ راست پنجگاه (نمره 2)

ای راحت اندرون مجروحم
یک روز به بندگی قبولم کن
شعر: سعدی
جمعیت خاطر پریشانم
روز دگرم ببین که سلطانم

4- دستگاه همایون؛ راست پنجگاه (نمره 3): نوروز صبا

ز آتروز که سرو قامت دیدم
شعر: سعدی
از یاد برفت سرو بستانم

5- دستگاه همایون (نمره 1): درآمد و ابول

تو را که بر سر خوبان عالمی چون تاج
دو چشم شوخ تو برهم زده ختا و ختن
شعر: حافظ
به چین زلف تو ماچین و هند داده خراج

6- دستگاه همایون (نمره 2): شکسته

بیاض روی تو روشن چو عارض خورشید
(سواد زلف سیاهت چو ظلمت شب داج)
شعر: حافظ
سواد زلف تو تاریک تر ز ظلمت داج

7- دستگاه همایون (نمره 3): لیلی و مجنون

امروز مبارکست و فالم
الحمد و خدای آسمان را
شعر: سعدی
کاختر بدر آمد از جمال (کافتاد نظر بر آن جمال)
کاختر بدر آمد از و بالام

8- دستگاه همايون (نمره 4): بيداد (مطالب داخل پراتنز از روی کتاب حافظ نسخه کهن به

کوشش سيد صادق سجادی - علی بهرامیان است)

لب تو قند و دهان توست آب نبات
قد تو سرو و میان موی و گردن راست
(لب تو خضر و دهان تو آب حیوانست
دهان تنگ تو داده به آب خضر رواج)
لب چو قند تو برد از نبات مصر رواج

9- آواز نوروز عرب با تصنیف:

ابرو کمندی کجا خوابت میاد چشم بدت دور ابرو پیوستی جانم ابرو پیوستی

شعر: سعدی

10- آواز ماوآراء النهر

گر کنم در سر وفات سری
صبر کن تا ببینمت نظری
سهل باشد زبان مختصری
ای که قصد هلاک من داری

11- آواز آذر بایجانی

عقل دارد بقدر خود قدری

شعر: باباطاهر

12- آواز گیلکی

نسیمی کز بن آن کاکل آید
سحر از بستر م بوی گل آید
مرا خوشتر زبوی سنبل آید
چو شو گیرم خیالت را در آغوش

مؤسسه فرهنگی هنری آوای مهربانی
سومین برنامه جلسه پژوهشی دیسکوگرافی آثار دوره قاجار:

دیسکوگرافی آثار سید احمد خان

امیر منصور

تیرماه 82

سید احمدخان سازنگی از برجسته ترین چهره های موسیقی و اساتید آواز ایران است که در دو مرحله آثاری از وی به صورت صفحه های 78 دور بر جای مانده و کم و بیش در دسترس می باشد.

- 1- از صفحه های ضبط شده در تهران در سال 1906 میلادی توسط کمپانی گرامافون ، مجموعاً 27 اثر ، آثار آوازی سید احمد خان می باشد که صدای وی را ساز اساتیدی چون میرزا حسینیقلی ، درویش خان ، باقرخان و اسدالله خان همراهی کرده است دیسکوگرافی کامل این آثار در انتهای مقاله از نظر خواهد گذشت.
 - 2- در سفر میرزا حسینیقلی به پاریس به منظور ضبط صفحه، سید احمد خان نیز مرد آواز گروه می باشد که علیرغم موجود بودن نمونه هایی از این صفحه ها ، هنوز دیسکوگرافی و اطلاعات کامل سفر پاریس ، در دسترس نمی باشد و حتی در مورد سال دقیق انجام این سفر ، نمی توان اظهار نظر قطعی کرد. با توجه به سفرهای مشابه، قاعدتاً بایستی در این سفر ، صفحه های فراوانی مشتمل بر کلیه دستگاه ها و گوشه های اصلی با صدای سید احمد خان ضبط شده باشد.
 - 3- شاخصه های زیر از زاویه دیسکوگرافی می تواند ملاک هایی برای نقش و جایگاه ویژه سید احمد خان در تاریخ معاصر موسیقی ایرانی باشد:
- الف - اطلاعات حاصله از دیسکوگرافی ، گویای آن است که در دوره حضور سید احمد خان در صحنه آواز، میرزا حسینیقلی ، در ضبط صفحه به عنوان سند ماندگار در موسیقی ، صدای هیچ هنرمند دیگری را همراهی نکرده است. نگارنده را اعتقاد بر این است که میرزا حسینیقلی به عنوان موثرترین و متعصب ترین مرد موسیقی و به عبارتی معمار و مهندس موسیقی ایرانی در قرن اخیر، سید احمد خان را از بین ده ها هنرمند معاصر وی که آثاری از ایشان در همان سال 1906 ضبط شده و در بین آن ها به اسامی افرادی چون باقر خان ، آقا حسین تمزیه خوان ، قلی خان ، حاجی امین، میرزا ابوالحسن (که غیر از اقبال السلطان است) ، حسن خان کماجی ، بحر العلوم، حسن قصاب ، اکبر میرزا و... برگزیده است و این امر، مدرک و ملاک مهمی در جایگاه هنری سید احمد خان می باشد.

ب- از مهم ترین و صحیح ترین تصمیم هایی که برنامه ریزان ضبط صفحه در سال 1906 در تهران اتخاذ نموده اند، تصمیم به ضبط و جاودانه کردن روایت آن عصر 7 دستگاه موسیقی ایرانی و گوشه های عمده آن ها بوده است. دستگاه های چهارگاه، همایون، ماهور و راست پنجگاه از این مجموعه با صدای سید احمد خان می باشد که به ترتیب، میرزا حسینقلی با تار، با قرخان با کمانچه، درویش خان با تار و میرزا اسدالله خان با تار، وی را همراهی کرده اند. بدون تردید این انتخاب و سهم سید احمد خان در اجرای دستگاه ها، دال بر صلاحیت، تسلط و توان وی در اجرای دقیق و کامل دستگاه ها بوده است.

تاریخ ضبط صفحات موسیقی بعد از اعطای امتیاز این کار به کمپانی گرامافون، از سوی مظفرالدین شاه در آخرین سال حکومتش، آغاز می شود؛ یعنی در ژانویه سال 1906 میلادی این مجوز اعطا شد و بر اساس صدور آن، کمپانی گرامافون در ایران، بالغ بر 216 ترک را ضبط می کند.

در آثار ضبط شده سال 1906 روال ضبط صفحه به این شکل است که مثلاً در یک صفحه ده اینچ 25 سانتی که بالغ بر 2 دقیقه و 20 ثانیه گنجایش ضبط دارد هنرمندان مجبور بودند درآمد، آواز، مقدار کمی تصنیف و حتی رنگ را در همین فاصله زمانی اجرا کنند.

این صفحات در سه اندازه 17/5، 25 و 30 سانتی متری تولید شده اند و در ابتدا آثاری از دسته اعتضادیه و پس از آنها آثاری پراکنده و مختلف نظیر کمانچه باقرخان، سرنای حسن خان و حسین خان شمیرانی، سنتور حسن خان و میرزاعلی اکبر شاهی آواز علیخان نایب السلطنه، میرزاعباس، آقاحسین تعزیه خوان، قربان خان حاجی امین، حسن قصاب، اکبر میرزا، سید احمدخان، قلی خان شاهی، آقا غفار، بحرالعلوم اصفهانی، حسن خان کماجی، و تار میرزا عبدالله، میرزا غلامرضا شیرازی اسماعیل خان، میرزاحسینقلی، درویشخان، نی نایب اسدالله و صفدرخان و همچنین ارکستر شاهی و دسته های نایب رجب و نایب علی و نیز تعدادی تیارتر و ... ضبط شده است. همچنین مجموعه ایلی از هفت دستگاه به صورت سری صفحات پشت سر هم اجرا شده که شور، نوا و سه گاه توسط قلیخان شاهی و همایون، چهارگاه، ماهور و راست پنجگاه توسط سید احمدخان ضبط شده است.

آوازی مهربانی

صفحه های 17/5 سانی سال 1906 کمپانی گرامافون

3-12692 میرزا سید احمد خان ، درویش خان - تار

دشتی - تصنیف

ملاحظه : سپنتا ، ص 136 : "آواز دشتی ، تصنیف ارمنی رنگ ایرانی ، آواز سید احمد خان ، تار

درویش "

3-12693 میرزا سید احمد خان ، درویش خان - تار

حجاز - تصنیف

ملاحظه : در لیست آقای دکتر سپنتا نیامده است.

3-12694 میرزا سید احمد خان ، درویش خان - تار

با اشعار ی

ملاحظه : سپنتا ، ص 136: " آواز منصوری ، میرزا احمد خان و تار دویش خان

صفحه های 25 سانی سال 1906 کمپانی گرامافون

4-12055 میرزا سید احمد خان ، میرزا حسینقلی خان - تار

ماوراء النهر با تصنیف

ملاحظه : سپنتا ، ص 142: " آواز ماوراء النهر ، آواز میرزا سید احمد خان با تار آقا حسینقلی

خان "م

4-12056 میرزا سید احمد خان : آقا حسینقلی خان - تار

دستگاه چهارگاه: نمره 1

ملاحظه : سپنتا ، ص 142: نمره 1، دستگاه چهارگاه در آمد، تار آقا حسینقلی ، آواز سید احمد خان

"

4-12057 میرزا سید احمد خان ، آقا حسینقلی خان - تار

دستگاه چهار گاه: آقا حسینقلی خان - تار

ملاحظه : سپنتا ، ص 142:

4-12058 میرزا سید احمد خان ، آقا حسینقلی خان - تار

دستگاه چهارگاه : نمره 3 - حصار

ملاحظه:

4-12059 میرزا سید احمد خان - تار

دستگاه چهارگاه: نمره 4 - مخالف

ملاحظه:

4-12060 میرزا سید احمد خان : آقا حسینقلی خان - تار

دستگاه چهارگاه: نمره 5- مغلوب

ملاحظه:

4-12061 میرزا سید احمد خان ، آقا حسینقلی خان - تار

دستگاه چهار گاه : نمره 6- تصنیف شاه رفت فرنگستان

ملاحظه:

4-12062 میرزا سید احمد خان ، آقا حسینقلی خان - تار

دستگاه چهارگاه: نمره 7- مخالف

4-12063 میرزا سید احمد خان ، میرزا حسینقلی خان - تار

آواز " آذربایجانی " با تصنیف

ملاحظه

4-12069 میرزا سید احمد خان ، باقر خان - کمانچه

دستگاه همایون : نمره 1

ملاحظه

4-12070 میرزا سید احمدخان ، باقرخان - کمانچه

دستگاه همایون : نمره 1

ملاحظه

4-12071 میرزا سید احمد خان ، باقر خان - کمانچه

دستگاه همایون: نمره 3- همایون لیلی - مجنون

ملاحظه:

12072-4 میرزا سید احمد خان ، باقر خان - کمانچه

دستگاه همایون : نمره 4- همایون بیداد

12083-4 میرزا سید احمد خان ، باقر خان - کمانچه

میرزا سید احمد خان، درویش خان - تار

ملاحظه

12084-4 میرزا سید احمد خان ، درویش خان - تار

دستگاه ماهور: نمره 2- بیات ترک

ملاحظه

12085-4 میرزا سید احمد خان ، درویش خان - تار

دستگاه ماهور: نمره 3- تصنیف : کار عمل

ملاحظه

12086-4 میرزا سید احمد خان ، درویش خان - تار

دستگاه ماهور : نمره 4- آواز قلی

ملاحظه

12087-4 میرزا سید احمد خان ، درویش خان - تار

دستگاه ماهور : نمره 5- آواز دلکش

ملاحظه

12088-4 میرزا سید احمد خان ، میرزا اسدالله خان - تار

دستگاه راست پنجگاه : نمره 1

ملاحظه

12089-4 میرزا سید احمد خان، میرزا اسدالله خان - تار

دستگاه راست پنجگاه : نمره 2

صفحه های 30 سانی سال 1906 کمپانی گرامافون

012094 میرزا سید احمد خان ، میرزا حسینقلی خان - تار

آواز " نوروز عرب " با تصنیف

ملاحظه

012095 میرزا سید احمد خان ، میرزا حسینقلی خان - تار

منصوری

ملاحظه

012096 میرزا سید احمد خان ، میرزا حسینقلی خان - تار

آواز ابوالچپ

ملاحظه

012097 میرزا سید احمد خان ، میرزا حسینقلی خان - تار

آواز " شاهنشایی "

ملاحظه

012098 میرزا سید احمد خان ، درویش خان - تار

دستگاه ماهور : نمره 6 " ماهور عراق "

ملاحظه

012099 میرزا سید احمد خان ، میرزا اسد الله خان - تار

دستگاه راست پنجگاه : نمره 3 " ساقی نار "

ملاحظه

012100 میرزا سید احمد خان ، میرزا اسدالله خان - تار

دستگاه رسات پنجگاه : نمره " نوروز صبا "

ملاحظه

یاد آوری : نمره 4 دستگاه راست پنجگاه ضبط نشده است . احتمال دارد دلیل این امر صفحه 25 سانتی متری شماره 4-12055 باشد که در ماورالنهر، همراه تار میرزا حسینقلی اجرا شده است و در حقیقت این صفحه بتواند نمره 4 دستگاه راست پنجگاه محسوب شود.